17 СЕРПНЯ, 2026

Вдосконалення механізмів захисту дітей і забезпечення їхнього права на сімейне виховання

(https://centreua.org/author/ik/)

Корженкова Ірина (https://centreua.org/author/ik/)

Законопроєкт **№** 15438 від 22.07.2026 (https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70402)

На кого вплине: дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; дітей, які виховуються в закладах цілодобового перебування; дітей, залишених у пологових будинках; дітей — учасників кримінальних проваджень; батьків, щодо яких порушено питання позбавлення прав або відібрання дитини; опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів, патронатних вихователів, усиновлювачів; служби у справах дітей та органи опіки; суди.

Ініціатори: Кабінет Міністрів України.

Що змінює:

Пропонує системну реформу державної системи захисту прав дітей, яка складається з:

Деінституціалізації:

- влаштування дитини-сироти до закладу цілодобового перебування стає тимчасовим за законом та виключно на строк, потрібний для створення прийомної сім'ї або умов проживання, наближених до сімейних, але не більше шести місяців;
- з 1 січня 2027 року припиняється утворення нових дитячих будинків сімейного типу (ДБСТ), натомість створюватимуться виключно прийомні сім'ї; вже наявні ДБСТ продовжують функціонувати;
- запроваджуються спеціалізовані прийомні сім'ї для дітей, які потребують особливих умов догляду;
- прийомним сім'ям із п'ятьма і більше дітьми та спеціалізованим сім'ям надається обладнаний житловий будинок або квартира на період функціонування, а також право на помічника прийомних батьків.

Інституційна частина:

- Державна служба у справах дітей визначається центральним органом за Гаазькою конвенцією 1996 року. Ця зміна набере чинності через 12 місяців після припинення або скасування воєнного стану;
- переглядаються нормативи штатної чисельності служб у справах дітей і вимоги до їх матеріально-технічного забезпечення;
- передбачається цілодобове оперативне реагування служб у справах дітей, зокрема в нічний час, вихідні та святкові дні;
- створюється система безперервного професійного розвитку працівників.

Пологові будинки:

- переглядається дискримінаційна норма про право батьків залишити дитину з істотними вадами розвитку в пологовому будинку, це саме та норма, щодо якої Україна отримувала зауваження Комітету ООН з прав дитини;
- запроваджується обов'язкова міжвідомча взаємодія між закладами охорони здоров'я та органами опіки щодо дитини, яку мають намір залишити.

Батьківські права:

- право органу опіки звернутися до суду з позовом про позбавлення батьківських прав перетворюється на обов'язок, але за наявності підстав і неможливості захистити дитину інакше;
- суд може відмовити у позбавленні батьківських прав, якщо батьки усунули причини, які стали підставою для звернення до суду;
- деталізуються поважні причини відсутності батьківського піклування: хвороба, стаціонарне лікування, військова служба, полон, тримання під вартою, проживання на окупованій території;
- на орган опіки покладається соціальний супровід сім'ї, де батьків позбавлено прав;
- повністю переписується процедура відібрання дитини з розмежуванням чотирьох різних сценаріїв;
- при відібранні без позбавлення прав орган опіки зобов'язаний організувати батькам лікування залежностей, корекційну програму та сприяння у працевлаштуванні.

Права дитини:

- закріплюється право дитини бути вислуханою без присутності батьків або інших осіб, чия присутність може вплинути на вільне висловлення думки;
- сімейні спори щодо імені, прізвища, місця проживання дитини та участі батьків у вихованні передається виключно до компетенції суду;
- законодавчо закріплюються центри захисту дитини для слідчих дій у дружньому середовищі;
- корекційні програми для батьків із насильницькою поведінкою стають базовою соціальною послугою.

Усиновлення:

- закріплюється вік дітей, які можуть бути усиновлені іноземцями, підвищується з 5 до 10 років;
- закріплюється право роз'єднаних при усиновленні братів і сестер підтримувати стосунки;
- встановлюються процесуальні строки для судів і скорочується строк апеляційного оскарження;
- переглядається підхід до таємниці усиновлення на користь права дитини знати своє походження.

Патронат:

- скасовується вимога до патронатного вихователя мати постійний заробіток;

- допускається перевищення шестимісячного строку перебування дитини в патронатній сім'ї, якщо триває суд або процедура влаштування;
- уточнюється фінансування патронату з держбюджету, а також порядок розрахунків між громадами у разі, коли дитину влаштовують до патронатної сім'ї, що проживає в іншій територіальній громаді — це знімає ситуацію, коли дитина потрапляє до закладу лише тому, що у власній громаді вільного патронатного вихователя немає.

Що так:

- Законопроєкт — найбільш комплексна спроба реформувати систему захисту дітей за багато років, вона забезпечена фінансово-економічним обґрунтуванням.
- Встановлюється конкретний шестимісячний строк для перебування дітей у закладах цілодобового утримання. Конкретний строк перетворює декларацію про деінституціалізацію на юридичне зобов'язання громади знайти дитині сім'ю.
- Скасування вимоги про постійний дохід для патронатних вихователів: держава визнає, що патронат — це оплачувана діяльність, і вимагати від людини мати ще й окремий заробіток означало відсікати саме тих, хто готовий присвятити цьому весь час.
- Посилюються гарантії права дитини бути вислуханою. Право дитини бути вислуханою без батьків закриває очевидну прогалину: думка дитини, висловлена в присутності того, хто над нею владарює, не є її думкою. Це базовий стандарт статті 12 Конвенції ООН про права дитини, який Україна нарешті імплементує змістовно, а не формально.
- Деталізація поважних причин відсутності батьківського піклування враховує обставини війни. Перебування батьків на військовій службі, у полоні, під вартою або на тимчасово окупованій території саме по собі не прирівнюватиметься до свідомої відмови від виконання батьківських обов'язків.
- Обов'язок органу опіки супроводжувати сім'ю після позбавлення прав і забезпечувати батькам лікування залежностей при відібранні дитини — зміщення від каральної логіки до відновлювальної. Дитину забирають не назавжди за замовчуванням; держава зобов'язана спробувати повернути її в сім'ю, попередньо цю сім'ю полікувавши.

Що не так:

- Ліквідація дитячих будинків сімейного типу з 2027 року — найбільш дискусійне рішення. Справжній ризик тут не в кількості дітей на сім'ю, а в самому переході від однієї моделі до іншої. Закон називає дату, але не встановлює жодного індикатора готовності системи прийомних сімей до цього моменту: скільки кандидатів має бути підготовлено, скільки житла обладнано, скільки помічників найнято, який обсяг фінансування закладено, чи вистачить фахівців для професійного супроводу. Дата є, готовності — не видно. Це критично тому, що ДБСТ і прийомна сім'я відрізняються не лише масштабом, а й логікою: ДБСТ створювався як форма для великих груп, зокрема для братів і сестер, яких не можна роз'єднувати. Якщо до 2027 року прийомна сім'я відповідної спроможності не з'явиться, законодавча заборона на утворення ДБСТ не створить нових сімей — вона лише збереже один з наявних інструментів. І тоді дітей, для яких раніше створювали ДБСТ, влаштовуватимуть туди, куди залишиться можливість, тобто до закладів.
- Шестимісячний ліміт без забезпечення ресурсом стане фікцією. Якщо в громаді немає прийомних сімей, дитина або залишиться в закладі з формальним порушенням строку, або буде переміщена в іншу громаду, з розривом усіх соціальних зв'язків. Норма потребує паралельної кампанії з рекрутингу прийомних батьків, і документ це частково передбачає, але темп створення сімей не синхронізовано з темпом дії заборони.
- Підвищення віку для іноземного усиновлення з 5 до 10 років істотно звужує шанси на сім'ю для дітей 5–10 років, які не були усиновлені в Україні. Мотивація зрозуміла — пріоритет національного усиновлення та контроль в умовах війни. Але наслідком може стати не те, що цих дітей усиновлять українці, а те, що вони залишаться в системі ще п'ять років. Норма потребує обґрунтування статистичними даними: скільки дітей цього віку реально усиновлюють в Україні щороку.
- Передача функцій центрального органу за Гаазькою конвенцією 1996 року відкладається на невизначено тривалий строк. Українські діти перебувають за кордоном зараз, і питання батьківської відповідальності та захисту виникають зараз. Відкладення визначення центрального органу на рік після завершення воєнного стану виглядає надмірно обережним: саме в період війни потреба у сталих зв'язках із компетентними органами іноземних держав є максимальною.
- Робота служб у справах дітей цілодобово і у вихідні — правильна вимога, але вона впирається у кадрове та фінансове забезпечення. Перегляд нормативів чисельності передбачено, проте без

гарантованого фінансування з місцевих бюджетів норма створить навантаження без ресурсу, а отже, вигорання і плинність кадрів у службах, які вже сьогодні недоукомплектовані.

Що натомість:

- Дату 2027 року доцільно замінити на умову готовності: заборона утворювати ДБСТ набирає чинності лише після досягнення визначених показників: кількості підготовлених прийомних сімей, обладнаного житла, укомплектованості служб супроводу — з обов'язковим річним публічним звітом уряду про прогрес. Інакше реформа ризикує звестися до скасування наявної форми без появи заміни.
- Шестимісячний ліміт має бути прив'язаний до індикатора спроможності громади: якщо на території немає жодної вільної прийомної сім'ї, замість автоматичного порушення строку має спрацьовувати механізм міжмуніципального співробітництва з обов'язковим збереженням школи, лікаря і соціальних зв'язків дитини.
- Підвищення віку для іноземного усиновлення потребує моніторингової норми: щорічний публічний звіт про кількість дітей 5–10 років, усиновлених в Україні після набрання чинності законом, із можливістю перегляду норми, якщо очікуваного зростання національного усиновлення не станеться.
- Гаазька конвенція — визначення центрального органу варто здійснити невідкладно, а не через рік після воєнного стану. Захист прав українських дітей за кордоном не може чекати.
- Нові обов'язки служб у справах дітей мають супроводжуватися ресурсами. Цілодобове реагування, розширення повноважень і професійний розвиток працівників потребують відповідної штатної чисельності, оплати роботи в неробочий час, транспортного та матеріально-технічного забезпечення. Без цього додаткові законодавчі вимоги можуть збільшити навантаження на служби, але не покращити фактичний захист дітей.

ПІДТРИМАТИ РОЗВИТОК ДЕМОКРАТІЇ

(/support/)

СХОЖІ ПУБЛІКАЦІЇ

Про належну медичну допомогу, реабілітацію, протезування

/ аналіз рішень, аналітика, дайджести, моніторинг рішень

(https://centreua.org/monitoring-rishen/pro-nalezhnu-medychnu-dopomogu-reabilitacziyu-protezuvannya/)

Про державну підтримку підприємств критичної інфраструктури у зимовий період

/ аналіз рішень, аналітика, дайджести, моніторинг рішень

(https://centreua.org/monitoring-rishen/pro-derzhavnu-pidtrymku-pidpryyemstv-krytychnoyi-infrastruktury-u-zymovyj-period/)

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення організаційно-правових умов діяльності органів і служб у справах дітей

/ аналіз рішень, аналітика, дайджести, моніторинг рішень

(https://centreua.org/monitoring-rishen/pro-vnesennya-zmin-do-deyakyh-zakonodavchyh-aktiv-ukrayiny-shhodo-vdoskonalennya-organizaczijno-pravovyh-umov-diyalnosti-organiv-i-sluzhb-u-spravah-ditej/)

ЦЕНТР СПІЛЬНИХ ДІЙ (https://centreua.org)

(https://www.facebook.com/CentreUA.org/)

(https://www.instagram.com/centreua)

(https://www.youtube.com/@centreUA)

(https://t.me/turborezhym)

ГОЛОВНА
(/)

АНАЛІТИКА
(/ANALYTICS/)

ПРО ЦЕНТР
(/ABOUT/)

ПРОСВІТА
(/EDU/)

КОНТАКТИ
(/CONTACTS/)

БІБЛІОТЕКА
(/LIBRARIUM/)

ПІДПИСАТИСЬ НА РОЗСИЛКУ

E-mail

Підписуючись на розсилку, ви погоджуєтесь з політикою конфіденційності (/privacy-policy/) та умовами використання (/terms/)

УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ
(/TERMS/)

ПОЛІТИКА КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ
(/PRIVACY-POLICY/)